

UOT 339.543

Gömrük ödənişləri sisteminin təkmilləşdirilməsi istiqamətləri

Rzayev Pərviz Qafar oğlu*
iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi - gömrük tarifinin fiskal xüsusiyyətlərinin araşdırılması, beynəlxalq təcrübə nəzərə alınmaqla gömrük ödənişləri sisteminin təkmilləşdirilməsi istiqamətlərinin işlənib hazırlanması, səmərəli mexanizmlərin tətbiqinin əsaslandırılması.

Tədqiqatın metodologiyası - sistemli yanaşma, müqayisəli təhlil.

Tədqiqatın nəticələri - səmərəli gömrük ödənişləri sisteminin dəstəklənməsi istiqamətində elmi cəhətdən əsaslandırılmış təkliflərin verilməsi.

Tədqiqatın məhdudiyətləri - xarici ticarətin tarif tənzimlənməsi və gömrük ödənişləri sahəsində mövcud problemlərin üzə çıxarılması baxımından daha geniş araşdırmaların aparılması tələb olunur.

Tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti - xarici ticarət əməliyyatlarında gömrük ödənişləri mexanizminin səmərəliliyinin yüksəldilməsi.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi - yeni gömrük tarif sisteminin qurulması, gömrük ödənişləri mexanizminin stimullaşdırıcı rolunun artırılması istiqamətlərinin müəyyən edilməsi və elmi cəhətdən əsaslandırılması.

Açar sözlər: *gömrük ödəniş sistemi, diferensiyallaşdırılmış tarif sistemi, gömrük ödənişləri, gömrük yığımları, rüsumlar.*

*Vergilər Nazirliyinin Tədris Mərkəzi, AZ1040. Bakı ş. Sabunçu rayonu, Bakıxanov qəs., Ü.Rəcəb küçəsi, 1.
perviz595959@mail.ru

1. Giriş

Hər bir müstəqil dövlətin taleyüklü vəzifəsi ölkənin milli maraqlarından irəli gələn daxili və xarici siyasətinin elmi əsaslara malik strateji xəttini hazırlamaq, iqtisadi inkişaf konsepsiyasını müəyyən etmək və ölkənin bütün potensialını onların reallaşdırılmasına yönəltməkdir. Bu gün dövlətin daxili və xarici siyasətinin tərkib hissəsi olan vahid gömrük siyasəti həyata keçirilir. Gömrük siyasətinin əsasını xarici ticarət fəaliyyətinin dövlət tənzimlənməsinin prinsipləri təşkil edir. Gömrük siyasətinin prinsipləri gömrük sistemini bilavasitə formalaşdıran qarşılıqlı əlaqəli əsas elementlərdən biridir.

Gömrük sistemi gömrük işinin yaranması və inkişafı nəticəsində təşəkkül tapmışdır. Gömrük işi yüzilliklərdir ki, fəaliyyət göstərir və dünyanın istənilən dövlətində əsas struktur elementlərindən biri sayılır. Eyni zamanda gömrük siyasəti kimi müəyyən edilən gömrük işi öz təbiətinə görə transmilli hadisədir. Gömrük işinin strukturuna daxil olan mühüm bir sahə də gömrük ödənişləridir. Sosial yönümlü bazar iqtisadiyyatı hakim olan ölkələrdə gömrük ödənişləri sistemi mal dövriyyəsinin daha səmərəli tənzimlənməsində, daxili bazarın qorunmasında, milli iqtisadiyyatın inkişafının stimullaşdırılmasında, iqtisadiyyatın tənzimlənməsində, büdcə gəlirlərinin formalaşmasında, qiymət artımının məhdudlaşdırılmasında, inflyasiyanın qarşısının alınmasında dövlət maraqlarının əsas daşıyıcısı kimi çıxış edir. Bütün bunlar gömrük ödənişləri sisteminin nəzəri və praktiki məsələlərinin hərtərəfli araşdırılmasının zəruriliyini ön plana çəkir. Bu baxımdan gömrük ödənişləri sisteminin təkmilləşdirilməsi istiqamətlərinin işlənilməsi hazırlanması tədqiqat işində əsas məqsəd kimi qarşıya qoyulur. Hal-hazırda ölkəmizdə xarici iqtisadi fəaliyyətin tarif tənzimlənməsi mexanizminin strukturu hələ də tələb olunan səviyyədə formalaşmamışdır. Fəaliyyətdə olan gömrük sistemi iqtisadiyyatın tənzimlənməsi aləti olaraq iqtisadiyyatın sabitləşməsi funksiyasını tam yerinə yetirə bilmir. Bununla bağlı olaraq, milli iqtisadiyyatın xüsusiyyətləri, formalaşmış sosial-iqtisadi və siyasi şərait, bu sahədə toplanmış nəzəri-metodoloji təcrübə və klassik iqtisadi nəzəriyyələr nəzərə alınmaqla tarif tənzimlənməsi mexanizminin tədqiqinə böyük zərurət yaratmışdır. Bu baxımdan “Gömrük ödənişləri sisteminin təkmilləşdirilməsi istiqamətləri” mövzusu olduqca aktualdır.

2. Gömrük ödənişləri

Gömrük ödənişlərinin müəyyən olunması, hesablanaraq büdcəyə ödənilməsi qaydaları Azərbaycan Respublikasının Gömrük Məcəlləsinə, “Gömrük tarifi” haqqında Azərbaycan Respublikası qanununa, gömrük ödənişlərinin hesablanması və ödənilməsinə tənzimləyən digər qanunvericilik aktlarına əsasən həyata keçirilir ki, bu da xarici iqtisadi əməliyyatlarda, o cümlədən xarici ticarətdə tarif tənzimlənməsi vasitəsi kimi tətbiq edilir. Ümumiyyətlə, nəzəri baxımdan “xarici ticarət əməliyyat-

larının tarif tənzimlənməsi” anlayışına münasibətdə tədqiqatçılar müxtəlif mövqelərdən yanaşırlar.

Bütün dünyada iqtisadçıların belə bir vahid fikri var: gömrük işində tarif tənzimlənmələri dedikdə dövlətin xarici iqtisadi əlaqələrə qiymətəmələgətirmə mexanizmi vasitəsilə təsir göstərən tədbirlər kompleksi nəzərdə tutulur. Gömrük ödənişlərinin də hamısı qiymətəmələgətirmə mexanizmi vasitəsilə fəaliyyət göstərir. Bu isə gömrük ödənişləri sisteminin tarif tənzimlənməsi məfhumu ilə ifadə olunmasını əsaslandırır. Bu baxımdan tarif tənzimlənməsi dedikdə sırf gömrük ödənişləri vasitəsilə tənzimləmə başa düşülməlidir. Buna görə də gömrük ödənişləri sisteminin xüsusiyyətlərinin araşdırılması zəruridir.

Respublikamızda malların və nəqliyyat vasitələrinin idxal-ixracı zamanı tutulan gömrük ödənişləri, onların növləri, hesablanması və ödənilməsi qaydaları, ödənişlərdən gömrük və tarif güzəştlərinin verilməsi və onlardan istifadə olunması və s. müvafiq məsələlər mühüm qanunvericilik aktları ilə rəqlamentləşdirilir.

Gömrük ödənişlərinin tutulması mexanizminin şərhə həm nəzəri, həm də praktiki cəhətdən çox əhəmiyyətli bir məsələdir. Çünki dövlət büdcəsinin gəlirlərinin formalaşması, ölkədə olan yerli istehsalçıların xarici rəqabətin mənfi təsirindən qorunması, habelə digər strateji məqsədlərə nail olunması gömrük ödənişlərinin hesablanması və ödənilməsi mexanizmində istifadə olunan vasitələrdən birbaşa asılıdır. Gömrük Məcəlləsi və Azərbaycan Respublikasının digər qanunvericilik aktları ilə müəyyən edilmiş hallarda aşağıdakı gömrük ödənişləri alınır [1]:

- gömrük rüsumu;
- əlavə dəyər vergisi ;
- aksizlər;
- yol vergisi;
- Azərbaycan Respublikasının gömrük işini aparən icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən lisenziyaların verilməsi və lisenziyaların fəaliyyətinin bərpa edilməsinə görə dövlət rüsumu;
- gömrük rəsmiləşdirilməsi üzrə mütəxəssislərə ixtisas attestatlarının verilməsi və attestatların fəaliyyətinin bərpa edilməsinə görə yığımlar;
- gömrük rəsmiləşdirilməsinə görə gömrük yığımları;
- malların saxlancına görə gömrük yığımları;
- malların gömrük müşayiətinə görə gömrük yığımları;
- məlumatlandırma və məsləhətverməyə görə haqq;
- ilkin qərarların qəbuluna görə haqq;
- gömrük auksionlarında iştirak etməyə görə haqq;
- beynəlxalq avtomobil daşımalarını yerinə yetirən xarici ölkələrin nəqliyyat vasitələrinə sərhəddə “İcazə” blanklarının verilməsinə görə dövlət rüsumu;
- digər gömrük ödənişləri.

Yuxarıda göstərilən gömrük ödənişləri gömrük sərhədindən keçən bütün hüquqi,

o cümlədən də hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki şəxslərdən alınır. Qanunvericiliyə uyğun olaraq gömrük ödənişlərinin ödəyiciləri bilavasitə deklarant və ya digər şəxslər ola bilərlər. Həmçinin gömrük ödənişlərinin ödənilməsinə dövlət tərəfindən sərt müəyyən edilmiş xüsusi hallar istisna olmaqla bu məsələni maraqlı olan bütün şəxslər həyata keçirə bilər. Belə şəxs qismində çıxış etmək üçün müəyyən edilən əsas tələb şəxsin hüquqi fəaliyyət və ödəniş qabiliyyətli olmasıdır. Bu tələblərə uyğun gəlməyən şəxsin ödənişi həyata keçirməsi qanunvericilikdə nəzərdə tutulmamışdır. Şəxslərin hüquq və fəaliyyət qabiliyyətli olmasına qoyulan bu tələblər gömrük işi sahəsində mövcud olan bütün münasibətlər üçün eyni qüvvəli hesab olunur. Çünki, gömrük işi sahəsindəki münasibətlər hüquqi münasibətlər hesab edilir və milli qanunvericiliyə görə hüquq və fəaliyyət qabiliyyəti olmayan şəxslər hüquqi münasibətlərdə tam hüquqlu tərəf kimi çıxış edə bilməzlər.

Onu da qeyd edək ki, beynəlxalq təcrübədə gömrük ödənişlərinin hamısı tarif tənzimlənməsi alətinin elementləri hesab edilirlər. Buna görə də gömrük tarifi gömrük ödənişlərinin ümumi ifadə forması kimi başa düşülməlidir və xarici ticarət əməliyyatlarının tarif tənzimlənməsi dedikdə bütün gömrük ödənişləri ilə tənzimlənmə nəzərdə tutulmalıdır.

Dövlət rüsumları. “Dövlət rüsumu haqqında” Azərbaycan Respublikası qanununda göstərilir ki, dövlət rüsumu dövlət orqanları tərəfindən hakimiyyət səlahiyyətlərinin icrası zamanı göstərilən və hüquqi nəticələrin yaranmasına səbəb olan xidmətlərə və hüquqi hərəkətlərə görə ödənilən haqdır (*ödənişdir*). Qanunda dövlət rüsumunun tutulduğu hallar və hüquqi nəticələrin yaranmasına səbəb olan xidmətlərə və hüquqi hərəkətlərə görə ödənilən dövlət rüsumunun dərəcələri və ödənilməsi xüsusiyyətləri göstərilmişdir.

Gömrük brokeri fəaliyyəti ilə məşğul olmaq, gömrük anbarlarının, müvəqqəti saxlanma anbarlarının, sərbəst anbarların təsis edilməsi üçün Dövlət Gömrük Komitəsi tərəfindən xüsusi razılıq (lisenziya) verilməsinə görə dövlət rüsumu ödənilir. Beynəlxalq avtomobil daşımalarını yerinə yetirən xarici ölkələrin nəqliyyat vasitələrinə sərhadə “İcazə” blankları gömrük orqanları tərəfindən verilir. Beynəlxalq avtomobil daşımalarını yerinə yetirən xarici ölkələrin nəqliyyat vasitələrindən tutulan rüsumun məbləği «Dövlət rüsumu haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə müəyyən edilir.

Gömrük rüsumları. Gömrük rüsumunun miqdarı malın qiymətinə tətbiq olunan gömrük tarifi ilə müəyyən olunur. Bu rüsumun vasitəsi ilə dövlət ixrac və idxal əməliyyatlarına, ölkəyə gətirilən və ölkədən çıxarılan əmlaka nəzarət edə bilər. Azərbaycan Respublikasının gömrük sərhadindən keçirilən mallar üçün “Gömrük tarifi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq gömrük rüsumu ödənilir. Qanunda nəzərdə tutulan hallar istisna olmaqla gömrük rüsum dərəcələri Azərbaycan Respublikasının gömrük sərhadindən mal keçirən hüquqi və fiziki şəxslərdən, sövdələşmə növlərindən və digər amillərdən asılı olaraq dəyişdirilə bilməz.

İdxal-ixrac gömrük rüsumlarının dərəcələri və onların tətbiq olunduğu malların siyahısı, həmçinin xarici iqtisadi tənzimlənmənin qeyri-tarif tədbirləri Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti tərəfindən, Azərbaycan Respublikasının əlverişli ticarət rejimi tətbiq etdiyi ölkələrin malları üçün idxal və ixrac gömrük rüsumları dərəcələrinin son həddi Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi tərəfindən müəyyən olunur. Azərbaycan Respublikası tərəfindən tarif imtiyazları verildiyi hallar istisna olmaqla, əlverişli ticarət rejimi tətbiq olunmayan ölkələrin mallarına və mənşə ölkəsi müəyyənləşdirilməyən mallara idxal gömrük rüsumlarının dərəcələri iki dəfə artırılır [8].

Azərbaycan Respublikasında advalor, spesifik, kombinə edilmiş gömrük rüsumları tətbiq edilir. Malların ixracını və idxalını operativ tənzimləmək üçün bəzi mallara mövsümi rüsumlar tətbiq oluna bilər. Bu halda Gömrük tarifində nəzərdə tutulmuş Gömrük rüsumları dərəcələri tətbiq olunmur. Mövsümi rüsumların qüvvədə olduğu müddət ildə altı aydan çox ola bilməz. Azərbaycan Respublikasının iqtisadi mənafeyini qorumaq üçün idxal edilən mallara müvəqqəti olaraq xüsusi növ rüsumlar (*xüsusi rüsumlar, antidempinq rüsumları, kompensasiya rüsumları*) tətbiq oluna bilər. Xüsusi növ rüsumların tətbiqindən əvvəl Azərbaycan Respublikasının müvafiq dövlət idarəetmə orqanlarının təşəbbüsü ilə Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinə uyğun olaraq on gün müddətində təhqiqat aparılır. Təhqiqat zamanı çıxarılan qərarlar kəmiyyətə müəyyən edilmiş məlumatlara əsaslanmalıdır. Hər bir xüsusi hal üçün aparılan təhqiqatın nəticələrinə görə rüsum dərəcələri Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti tərəfindən müəyyən edilir və onların dərəcələri təhqiqatın müəyyən etdiyi qiymətlərin dempinq azaldılmasının, subsidiyanın və aşkar edilmiş ziyanın məbləğinə mütənasib olmalıdır.

Mallar üzrə tarif güzəştləri (*tarif preferensiyaları*) qanunla müəyyən olunur və onun tətbiqi qanunla müəyyən olunmuş hallar istisna olmaqla, fərdi xarakter daşıya bilməz. Gömrük güzəştləri, nəzərdə tutulmuş gömrük güzəştlərinin verilməsi qaydası Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti tərəfindən müəyyən edilir. Əgər Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrində qanundan fərqli başqa normalar müəyyən edilmişsə, bu zaman beynəlxalq müqavilələrdə nəzərdə tutulan normalar tətbiq edilir [1, 8].

Azərbaycan Respublikasında ixrac-idxal əməliyyatları üzrə gömrük rüsumlarının dərəcələri, gömrük rəsmiləşdirilməsinə görə alınan yığımların miqdarı Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2001-ci il 12 aprel tarixli 80 nömrəli qərarının əlavəsi olan Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2003-cü il 22 dekabr tarixli 161 nömrəli qərarı ilə (*“Azərbaycan Respublikasının ərazisinə gətirilən mallar üzrə gömrük idxal rüsumlarının dərəcələri»ndə dəyişiklik edilməsi barədə*”) müəyyən edilmişdir. Fiziki şəxslər tərəfindən istehsal və kommersiya məqsədləri üçün nəzərdə tutulmayan malların Azərbaycan Respublikasının gömrük sərhədindən keçirilməsi qaydaları Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2001-ci il 31

may tarixli, 105 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmişdir. Gömrük rüsumunun hesablanması üçün “Gömrük tarifi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq müəyyən edilən malların və nəqliyyat vasitələrinin gömrük dəyəri əsas götürülür.

Gömrük rüsumlarının əsas əlamətləri. Gömrük rüsumlarına eyni zamanda həm iqtisadi, həm təsərrüfat və həm də siyasi kateqoriya kimi baxmaq lazımdır. İqtisadi və siyasi elmlərin inkişafı rüsumların mahiyyətini izah etmək üçün yeni imkanlar açır. Tarixə nəzər salsaq görərik ki, büdcəyə daxilolmalar müxtəlif dövrlərdə müxtəlif cür adlandırılmışdır. Qeyd edildiyi kimi gömrük rüsumları pul vəsaitlərinin büdcəyə toplanmasının ilk forması deyildir. Gömrük ödənişləri hesab edilən vergi, rüsum, yığım, haqq və digər ödənişləri bir-birindən fərqləndirmək lazımdır. İqtisadi nöqtədən nəzərdən vergiləri, rüsum və digər ödənişlərdən fərqləndirmək olduqca mürəkkəbdir. Lakin nəzərə almaq lazımdır ki, gömrük rüsumlarına yalnız iqtisadi deyil, həm də hüquqi mənə kəsb edən kateqoriya kimi baxmaq lazımdır. Gömrük münasibətləri, o cümlədən rüsumların tutulması gömrük qanunvericiliyi ilə nizamlanır.

Qeyd etmək lazımdır ki, vergi, rüsum, yığım və digər ödəniş anlayışları arasında nəzəri xarakterli fərqlər mövcuddur. Vergi ödəyicilərinin mülkiyyətində olan pul vəsaitlərinin özgəninkiləşdirilməsi şəklində dövlət büdcəsinə köçürülən məcburi, fərdi, əvəzsiz ödənişdir. Fikrimizcə, birmənalı olaraq gömrük rüsumları da bu kateqoriyaya daxil olmaqla, həmin əlamətləri özündə ehtiva edir. Gömrük rüsumları dolayı vergi növü kimi idxal və ixrac edilən istehlak mallarının və istehsal vasitələrinin qiymətinə edilən özünəməxsus əlavədir.

Dövlət rüsumları, yığım, haqq və digər ödənişlər isə dövlət və yerli orqanlar tərəfindən qanunla müəyyən edilmiş xidmətlərin göstərilməsi və ya müəyyən hüquqların verilməsi müqabilində tutulur. Onların tutulmasında əsas məqsəd dövlət orqanlarının bu və ya digər funksiyaları yerinə yetirərkən çəkdikləri xərclərin ödənilməsidir. Gömrük rüsumlarını digər gömrük ödənişlərdən fərqləndirmək üçün onlara xas olan əsas əlamətləri qeyd etmək lazımdır.

Gömrük rüsumunun birinci əlaməti onun subyektin gəlirinin bir hissəsini dövlətin xeyrinə özgəninkiləşdirməsidir. Yəni, rüsum ödənilən zaman mülkiyyətçinin gəlirinin müəyyən hissəsi dövlətin mülkiyyətinə keçir.

Gömrük rüsumunun ikinci əlaməti onun təyin edilməsi və tətbiq olunmasının qanunvericilik aktları ilə müəyyən olunmasıdır.

Gömrük rüsumunun əlamətlərindən biri də onun vacibliyidir. Qanunvericiliyə uyğun olaraq idxal-ixrac əməliyyatlarını həyata keçirən hər bir şəxs müəyyən şərtlər daxilində rüsumu ödəməyə borcludur.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 73-cü maddəsinin I hissəsinə əsasən qanunla müəyyən edilmiş vergiləri və başqa dövlət ödənişlərini tam həcmdə və vaxtında ödəmək hər bir kəsin borcudur. Burada başqa dövlət ödənişləri dedikdə gömrük rüsumlarının da nəzərdə tutulması birmənalıdır. Gömrük rüsumlarının dördüncü

əlaməti onların məcburi xarakter daşması, beşinci əlaməti onların pul formasında ödənilməsidir.

Gömrük rüsumlarının altıncı əlaməti onların əvəzsiz xarakter daşmasıdır. Rüsum şəklində dövlət büdcəsinə ödədiyi pulun müqabilində ödəyici bilavasitə heç nə almır, yəni rüsumun ödənilməsi öhdəliyi birtərəfli xarakter daşıyır. Dövlət gömrük rüsumlarını yığarkən, yığılan bu rüsumların müqabilində öz üzərinə ödəyici qarşısında heç bir öhdəlik götürmür. Eyni zamanda, rüsumları ödəməklə ödəyici hər hansı bir əlavə səlahiyyət əldə etmir.

Gömrük rüsumlarının yeddinci əlaməti onların abstrakt ödəniş olmasıdır. Rüsumlar büdcəyə ödənilərkən məqsədli təyinat daşırırlar, yəni onların konkret olaraq hansı dövlət xərclərinin ödənilməsi üçün köçürüldüyü göstərilir. Dövlət büdcəsinə daxil olan vəsaitlər dövlətin bütün ehtiyaclarının ödənilməsi üçün nəzərdə tutulur [3, 5].

Əlavə dəyər vergisi. Azərbaycan Respublikasının gömrük ərazisinə gətirilən və bu ərazidən aparılan mallara əlavə dəyər vergisinin tətbiqi Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsinə uyğun həyata keçirilir. Əlavə dəyər vergisinin hesablanması üçün malın gömrük dəyərinin və gömrük rüsumunun cəmi, aksizə düşən mallar üçün isə həmçinin aksiz məbləğinin cəmi əsas götürülür. Gömrük sərhədindən keçirilən mallara ƏDV aşağıdakı qaydada hesablanır:

İdxal gömrük rüsumlarına cəlb edilən və aksizə cəlb edilməyən mallara münasibətdə əlavə dəyər vergisi aşağıdakı qaydada hesablanır [6]:

$$M = (GD + GR) \times D / 100$$

Burada:

M - əlavə dəyər vergisinin məbləği;

GD - gətirilən malın gömrük dəyəri;

GR - mala hesablanmış idxal gömrük rüsumunun məbləği;

D - əlavə dəyər vergisinin dərəcəsi.

İdxal gömrük rüsumlarına və aksizə cəlb olunan mallar üçün ƏDV aşağıdakı qaydada hesablanır:

$$M = (GD + GR + A) \times D / 100$$

Burada:

M - əlavə dəyər vergisinin məbləği;

GD - gətirilən malın gömrük dəyəri;

GR - mala hesablanmış gömrük rüsumunun məbləği;

A - mala hesablanmış aksizin məbləği;

D - əlavə dəyər vergisinin dərəcəsi.

Aksizlər. Azərbaycan Respublikasının gömrük ərazisinə gətirilən və bu ərazidən aparılan mallara aksizlərin tətbiqi Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsinə uyğun həyata keçirilir. Aksizli malların siyahısı və vergi dərəcələri Vergi Məcəlləsinin 190-cı maddəsində verilmişdir.

Yol vergisi. Xarici dövlətlərin avtonəqliyyat vasitələrindən yol vergisinin tutulması həmin avtonəqliyyat vasitələri Azərbaycan Respublikasının gömrük ərazisinə daxil olan zaman Gömrük Məcəlləsinə və vergi qanunvericiliyinə uyğun həyata keçirilir. Yol vergisi xarici dövlətlərin avtonəqliyyat vasitələri Azərbaycan Respublikasının gömrük ərazisinə daxil olan zaman gömrük orqanları tərəfindən tutulur və bir bank günü ərzində dövlət büdcəsinə keçirilir.

Gömrük rəsmiləşdirilməsinə görə gömrük yığımları. Mal qismində Azərbaycan Respublikası gömrük sərhədindən keçirilən nəqliyyat vasitələri də daxil olmaqla malların, o cümlədən müşayiət olunmayan baqajda, beynəlxalq poçt göndərişlərində keçirilən kommersion məqsədləri üçün nəzərdə tutulmayan malların və yüklərin, həmçinin nəqliyyat vasitələrinin gömrük rəsmiləşdirilməsinə görə Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş miqdarda gömrük yığımları alınır.

Malların və nəqliyyat vasitələrinin Azərbaycan Respublikası gömrük orqanlarının iş vaxtından kənar vaxtda və müəyyən edilmiş yerdən kənar gömrük rəsmiləşdirilməsinə görə gömrük yığımları iki qat miqdarda alınır.

Gömrük rəsmiləşdirilməsinə görə gömrük yığımları mal və sənədlər gömrük rəsmiləşdirilməsinə təqdim olunana qədər və ya təqdim olunan vaxt həyata keçirilir. Gömrük Məcəlləsinə əsasən gömrük rəsmiləşdirilməsi üçün yığımların miqdarını Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti müəyyənləşdirir [1, 7].

Digər gömrük ödənişləri. Gömrük rəsmiləşdirilməsi üzrə mütəxəssislərə ixtisas attestatlarının verilməsi və attestatların fəaliyyətinin bərpa edilməsinə, malların saxlanmasına, malların gömrük müşayiətinə, məlumatlandırma və məsləhət verməyə, ilkin qərarların qəbuluna, gömrük auksionlarında iştirak etməyə görə qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada gömrük ödənişləri alınır.

Gömrük yığımları öz təbiətləri etibarı ilə vergi deyildir. Onlar məhz bu xüsusiyyətlərinə görə ƏDV-dən, aksizlərdən və gömrük rüsumlarından fərqlənirlər. Çünki vergi əvəzsiz ödənişdir, amma gömrük yığımları gömrük orqanlarının göstərdikləri xidmət müqabilində alınır.

Bundan başqa gömrük yığımlarının digər bir xüsusiyyəti onların toplanaraq dövlət büdcəsinə deyil, gömrük orqanlarının büdcədən kənar fonduna köçürülməsidir. Büdcədən kənar yığım fonduna köçürülən gömrük yığımları gömrük orqanlarının maddi-texniki bazasının daha da gücləndirilməsi, gömrük əməkdaşlarının sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi və s. məqsədlər üçün istifadə olunur.

Gömrük yığımlarının daha bir fərqləndirici xüsusiyyəti kimi onların ödənilməsi üçün müddət verilməsinə və uzadılmasına yol verilməməsidir. Belə ki, növündən asılı olmayaraq istənilən gömrük yığımlarının gömrük bəyannaməsinin qəbul edilməsindən əvvəl və ya onunla eyni zamanda ödənilməsi öhdəliyi məcburidir.

Bütün gömrük rejimlərində gömrük yığımlarının miqdarı gömrük işini aparan mərkəzi icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən birtərəfli və inzibati qaydada müəyyən edilir. Lakin xüsusi şərt olaraq gömrük anbarlarında və sahibi elə gömrük orqan-

larının özləri olan müvəqqəti saxlanc anbarlarında malların və nəqliyyat vasitələrinin saxlancına görə, malların gömrük müşayiətinə görə və s. göstərilən xidmətlərin orta dəyərindən asılı olaraq Maliyyə Nazirliyi ilə razılaşdırmaqla Dövlət Gömrük Komitəsinin müəyyən etdiyi miqdarda gömrük yığımları alınır [1, 7].

3. Gömrük tarifinin fiskal xüsusiyyətləri

Gömrük tarifi daşdığı funksiyaların xarakterindən asılı olaraq iki yerə bölünür. Buraya proteksionist və fiskal funksiya daxildir.

Proteksionist funksiya. Proteksionizm daxili bazarın xarici rəqabətdən qorunması üçün dövlətin həyata keçirdiyi iqtisadi siyasətdir. Daxili bazarı qorumaq üçün idxal rüsumlarının artırılmasının əsas səbəbi yerli malların rəqabət qabiliyyətinin aşağı olmasından irəli gəlir. Proteksionist funksiya milli əmtəə istehsalçılarının müdafiəsi ilə əlaqədardır və əsasən idxala rüsumların tətbiqi formasında təzahür edir. Bu funksiya daxilində idxal olunan mallardan və mal qismində gətirilən nəqliyyat vasitələrindən, habelə xidmətlərdən gömrük rüsumlarının tutulması onların daxili bazardakı mübadilə dəyərini süni olaraq qaldırır və onları daha yüksək qiymətlərlə daxili bazarda reallaşmağa məcbur edir.

İdxal mallarının qiymətlərinin yüksəlməsi ilə bazar mexanizmi işə düşür və bu malların rəqabət qabiliyyəti onların qiymətlərindəki artım faizinə ekvivalent kəmiyyətdə aşağı düşür və onlar artıq milli mallarla müqayisədə bir o qədər də rəqabət qabiliyyətli olmur. İdxal mallarının qiymətlərinin qalxması ilə eyni zamanda daxili bazarda yerli istehsal məhsulların rəqabət qabiliyyəti artır və onların bazardakı payı yüksəlir. Bu yüksəlmə isə tarifi öz proteksionist funksiyasını lazımınca yerinə yetirdiyini göstərir.

Fiskal funksiyanın mahiyyəti dövlət xərclərinin maliyyələşdirilməsini təmin etmək üçün ayrı-ayrı fiziki və hüquqi şəxslərin gəlirlərinin müəyyən hissəsinin dövlət xəzinəsinə cəlb edilməsidir. Dünyanın bütün ölkələrində gömrük tariflərindən istifadə olunur. Tariflərin yersiz artırılmasının qarşısının alınmasını və onların danışıqlar yolu ilə aşağı salınmasını, ticarət maneələrinin aradan qaldırılmasını və digər müvafiq məsələləri 1995-ci ilə qədər Ticarət və Tariflər üzrə Baş Saziş, həmin ildən sonra isə Ümumdünya Ticarət Təşkilatı tənzimləyir.

Gömrük tarifinin fiskal funksiyası gömrük rüsumlarının tətbiqindən əldə olunan vəsaitlərin dövlət büdcəsinin gəlirlər hissəsinə daxil olmasının təmin edilməsindən ibarətdir. Gömrük rüsumlarının fiskal funksiya daşması adətən inkişaf etməkdə olan ölkələr üçün xarakterikdir. Çünki bu ölkələrin iqtisadiyyatları zəif olur və daim dövlətin gömrük müdafiəsinə ehtiyac duyurlar. Dövlət isə bu müdafiəni təşkil etmək üçün kəmiyyətcə çox müxtəlif sayda və miqyasda gömrük rüsumları tətbiq edir ki, bu da dövlət büdcəsində gömrük rüsumlarının xüsusi payının üstünlük təşkil etməsinə gətirib çıxarır. Tətbiq olunan gömrük rüsumları, hətta proteksionist məqsədlərlə

tətbiq edilsə belə, əgər onlar dövlət büdcəsində mühüm yer tuturlarsa, bu rüsumlar fiskal funksiyanı yerinə yetirən rüsum hesab edilir.

Fiskal funksiyanı yerinə yetirən gömrük rüsumları proteksionist funksiyanı icra edən gömrük rüsumlarından onunla fərqlənir ki, onlar büdcəyə gəlirləri artırır və bunun vasitəsilə idxal malları olmadan keçinə bilməyən alıcıların çəkdiyi xərclərin dövlət tərəfindən büdcədən dolayı yolla müsbət kompensasiya edilmə imkanı yaranır. Lakin bir çox hallarda gömrük rüsumu ilk əvvəl sırf fiskal xarakterli olsa da, sonradan o tədricən proteksionist xarakter alır, çünki gömrük tarifinin bu funksiyaları arasında əslində bir o qədər də dərin fərq yoxdur.

Hazırda gömrük rüsumlarının yerinə yetirdiyi funksiyalardan biri kimi balanslaşdırma funksiyasını da fərqləndirirlər ki, bu da özündə milli iqtisadiyyat üçün əhəmiyyətli olan əmtəələrin ölkədən arzuolunmaz ixracının qarşısını almaq məqsədilə müəyyən olunan ixrac gömrük rüsumlarını əhatə edir. Bu rüsumlar adətən daxili qiymətlərin bu və ya digər səbəblərdən (*dövlət subsidiyaları, faizsiz kreditlər və s.*) dünya qiymətləri səviyyəsindən aşağı olduğu hallarda tətbiq edilir [4, 7, 9].

4. Gömrük idxal rüsumlarının dərəcələrinin beynəlxalq təcrübədə müəyyən edilməsi

Burada bir qayda olaraq əmtəə qrupları üzrə orta məxrəcə gətirilmiş daxili (topdan satış) və dünya qiymətləri arasındakı fərq nəzərə alınır. Sonra, adətən idxal rüsum dərəcələri aşağıdakı meyarlar üzrə dəqiqləşdirilir [9, 12]:

- bütövlükdə dövlətin iqtisadi maraqları;
- milli istehsalçı və istehlakçıların mənafeləri;
- əmtəə idxalına ölkə iqtisadiyyatının təlabatı;
- idxalın ölkə daxili istehsal ilə əvəz edilməsi imkanı və məqsədəuyğunluğu;
- birbaşa əlaqələrin, istehsal kooperasiyasının saxlanması maraqları;
- emal dərəcəsindən asılı olaraq mal idxalının həvəsləndirilməsi və ya qarşısının alınması;
- xammal və onun komponentlərinin idxalına güzəştlər etməklə ixrac təyinətli malların istehsalına yardım edilməsi;
- bəzi malların idxalının məhdudlaşdırılmasının və ya onların idxalı ilə dövlət büdcəsinin gəlirlərinin artırılmasının məqsədəuyğunluğu;
- dövlətlərarası ticarət danışıqları zamanı qarşılıqlı güzəşt almaq üçün rüsumların səviyyəsi ilə manevr etmək imkanı.

Yuxarıda göstərilən gömrük tariflərinin formalaşdırılmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edən, eyni zamanda beynəlxalq təcrübədə tətbiq olunan meyarlar nəzərə alınmaqla və bir sıra inkişaf etmiş dövlətlərin təcrübəsindən istifadə edilməklə, ölkəmizdə 2001-ci ildə yeni Tarif Sisteminin qəbulu xarici iqtisadi fəaliyyətində tamamilə yeni bir dövrün başlanğıcını qoymuşdur. Bu da onunla əlaqədar idi ki, artıq

respublikamızda qeri-neft sektorunun ayrı-ayrı sahələrinin inkişafı baş verir və bu inkişafın normal həyata keçirilməsi üçün fiskal sektor real sektora öz köməkliyini göstərməlidir. Bu sahədə qarşıda duran vəzifələrdən biri respublika daxilində qeyri-neft sektorunda istehsal edilən məhsulların daxili bazarda rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsinin təmin olunması və onların xarici bazara çıxarılmasının stimullaşdırılmasıdır. Artıq yeni Tarif sistemi ölkə daxilində yerli istehsalçıların məhsullarının rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsinə maksimum dərəcədə yardım göstərir. Aydın ki, tarif metodları xarici iqtisadi fəaliyyətin iqtisadi tənziqlənməsinin əsası hesab olunur. O daxili bazarın xarici rəqabətdən qorunmasına yönəldilməlidir.

Gömrük rüsumlarının köməkliyi ilə dövlət müvafiq malın idxalını və ixracını həvəsləndirə və ya məhdudlaşdırır, daxili istehsalçılarla onların xarici rəqibləri arasında bərabər iqtisadi şərait yarada bilər. Əksər inkişaf etməkdə olan ölkələrdə xammal və materialların idxalı əsasən rüsumsuz və ya minimal rüsumla həyata keçirilir. Xammalın emalından alınmış məhsullara isə, emala məruz qalma dərəcəsinə əsaslı olaraq rüsum dərəcəsi müəyyən edilir və təbii ki, xammal emala daha çox məruz qaldıqca rüsum dərəcəsi qaldırılır [2, 10].

5. Gömrük ödənişləri sisteminin təkmilləşdirilməsi

Məlumdur ki, dövlət büdcəsi gəlirlərinin mədaxil mənbələri üzrə toplanmasında gömrük rüsumlarının ödənilməsinin təkmilləşdirilməsi, modernləşdirilməsi, beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması məsələsi böyük əhəmiyyət kəsb edir. Yeni diferensiallaşdırılmış tarif sisteminə keçidi son dövrdə bu istiqamətlərdə atılmış ən mühüm addımlardan biri hesab etmək olar. Azərbaycanın yeni gömrük tarif sisteminin qurulması və onun qüvvəyə minməsi təbii ki, zamanın, dövrün tələblərindən biridir.

Təbii ki, yeni tariflər sisteminə keçid ilk növbədə daxili istehsalı stimullaşdırmaq məqsədini daşıyır. Yeni tarif layihəsi hazırlanarkən malların istehsalı üçün kənardan gətirilən xammallara tətbiq edilən gömrük rüsumlarının minimuma endirilməsi daha məqsədəuyğundur. Təbii ki, daxili bazarda satışa buraxılmış yerli istehsal malarına analoji olan eynicinsli mal xaricdən idxal edilirsə, belə malların idxal gömrük rüsumları yüksək olmalıdır. Bu gün idxalda daha çox yer tutan mallar üzrə fiks edilmiş gömrük tarifləri müəyyənləşdirilməli və beləliklə də, real gömrük dəyərinin müəyyənləşdirilməsi kimi çətin problemlərin qismən aradan qaldırılmasına nail olunmalıdır.

Qeyd olunmalıdır ki, gömrük orqanları qarşısında duran mühüm problemlərdən biri də yüksək səviyyəli gömrük xidmətinin yaradılmasıdır. Aydın ki, Azərbaycan Respublikasının Gömrük Tarifi malların təsviri və kodlaşdırılmasının Harmonik Sistemi üzrə qurulmuşdur. Bu beynəlxalq təcrübəyə və standartlara tam cavab verməli

və tarif sistemində tam şəffaflıq yaratmalıdır. Azərbaycan Respublikasının Gömrük Tarifi müəssisələrin bərabər hüquqlu rəqabət əsasında inkişafı, xarici investisiyaların cəlb edilməsi və bütövlükdə respublikamızın iqtisadi qüdrətinin yüksəlişi üçün əlverişli şərait yaratmalı, ixrac yönümlü istehsalın daha da artırılmasına rəvac verməlidir.

Bu gün Azərbaycana dünyanın yüzdən çox ölkəsindən mal idxal olunur. Bu malların əksəriyyəti Azərbaycanda istehsal olunan mallara anoloqu olan mallardır və ya istehlak təlabatı və keyfiyyəti baxımından ona yaxındır. Hətta həmin malların Azərbaycanda istehsalı mümkündür.

Daha çox hallarda idxal malları yerli istehsal mallarına rəqabət yaradır. Belə mallara idxal gömrük rüsumları dünya və milli xərclər, qiymətlər nisbəti nəzərə alınmaqla müəyyən edilməlidir. Bu isə mal qrupları və növləri üzrə rüsum dərəcələrini diferensiallaşdırmağa imkan verir.

Bazar iqtisadiyyatı və xarici ticarətin liberallaşdırılması şəraitində gömrük rüsumları xarici iqtisadi fəaliyyətin vacib iqtisadi tənzimləyicisinə çevrilmişdir. Gömrük rüsumlarının köməkliyi ilə dövlət müvafiq malın idxalını və ixracını həvəsləndirir və ya məhdudlaşdırır, daxili istehsalçılarla onların xarici rəqibləri arasında bərabər iqtisadi şərait yarada bilər.

Əksər inkişaf etməkdə olan ölkələrdə xammal və materialların idxalı əsasən rüsumsuz və ya minimal rüsumla həyata keçirilir. Xammalın emalından alınmış məhsullara isə, emala məruz qalma dərəcəsindən asılı olaraq rüsum dərəcəsi müəyyən edilir və təbii ki, xammal emala daha çox məruz qaldıqca rüsum dərəcəsi qaldırılır.

Gömrük-tarif siyasətini ölkədə gedən ictimai-siyasi proseslərdən və iqtisadi siyasətdən kənar təsəvvür etmək olmaz. Bu siyasət iqtisadi siyasətin tərkib hissəsidir və gömrük orqanları onun işləyib hazırlanmasında bilavasitə iştirak edir və bu siyasəti həyata keçirir. Düzgün gömrük tarif siyasəti ölkədə yeni istehsal potensialı yaradır.

Təcrübə göstərir ki, bu cür siyasət Azərbaycanda da öz bəhrəsini verir. Belə ki, ötən son illərdə ərzaq məhsullarına təlabatın əhəmiyyətli bir hissəsi artıq daxili istehsal hesabına ödənilir.

Deməli daxili istehsalda əsas istehsal fondları daha da yeniləşməli, ölkəyə yeni müsair avadanlıq, yeni texnologiyalar gətirilməlidir. Xarici iqtisadi fəaliyyətin dövlət tənzimlənməsi tədbirlərində bu uğurlu siyasət davam etdirilməli, iqtisadiyyatın mühüm sahələri diqqət mərkəzində olmalıdır.

Ənənəvi liberal iqtisadi siyasət yürüdən inkişaf etmiş ölkələrdə dövlət təsərrüfat strukturlarının formalaşdırılması üzrə əsas işi bazar münasibətlərinin öhdəsinə buraxır və onlara əsas təsiri gömrük tarifləri vasitəsilə həyata keçirir.

Qeyd edək ki, gömrük tarifi ticarət münasibətlərinin tənzimlənməsinin əsas vasitəsidir. Deməli tarif təşkil edilməsində bir neçə əsas istiqamətlər vardır ki, onlar tarifi kəsərli olmasına təsir edir. Bunlar əsasən tətbiq edilən gömrük rüsumları növlərinin seçilməsi, tariflərin strukturunun formalaşdırılması, tarif təsnifatı siste-

minin işlənməsi, gömrük rüsumu tutulması məqsədilə idxal olunan malların mənsə ölkəsinin müəyyənləşdirilməsi metodikasının hazırlanması istiqamətləridir.

Gömrük tarifinin iqtisadi rolu onunla bağlıdır ki, rüsumlar malın qiymətinə təsir edərək və milli bazarı qoruyaraq, kapital yığıma, iqtisadiyyatın ayrı-ayrı sahələrində mənfəətin normasına və yaranma templərinə aktiv təsir göstərir, istehsalın milli və beynəlxalq şəraitlərindəki fərqləri tarazlaşdırır [10, 11].

Gömrük ödənişlərinin təkmilləşdirilməsi, onun mükəmməl əsaslara söykənən formada həyata keçirilməsi məsələləri mühüm vəzifələr kimi qarşıda durmalıdır. Qeyd etmək lazımdır ki, dövrün reallıqlarına və dəyişən dünyada meydana gələn yeni tələblərə cavab vermək imkanlarının artırılması üçün ölkəmizdə gömrük fəaliyyətinin tənzimləyən yeni Gömrük Məcəlləsinin layihəsi hazırlanmış və artıq parlament səviyyəsində baxılmışdır.

Məcəllədə digər məsələlərlə yanaşı gömrük orqanlarının elektron məlumat sistemi, gömrük tarifi və malların tarif təsnifatı, gömrük ödənişlərinin məbləğinin müəyyənləşdirilməsi və borclu şəxsə bildirilməsi, gömrük ödənişlərinin qaytarılması, gömrük qiymətləndirilməsi, beynəlxalq təcrübədə qəbul edilmiş normalara, eləcə də mövcud qanunvericiliyə uyğunlaşdırılmışdır. Həmçinin qanunvericiliklə müəyyən edilmiş bütün gömrük ödənişlərinin yalnız bank və ya plastik kart vasitəsilə aparılması, elektron idarəetmə sisteminin ("*elektron növbə*") tətbiq edilməsi nəzərdə tutulmuşdur [12].

Hesab etmək olar ki, yeni Gömrük Məcəlləsi gömrük işi sferasında mütərəqqi formaların tətbiqi sahəsində yeni imkanlar yaradacaq və müasir tələblər əsasında gömrük ödənişlərinin təkmilləşdirilməsinin ən mühüm predmeti olan onun hüquqi əsaslarını müəyyən edəcəkdir.

6. Nəticə

Bütün deyilənləri yekunlaşdıraraq belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, gömrük-tarif siyasətini ölkədə gedən ictimai-siyasi proseslərdən və iqtisadi siyasətdən kənar təsəvvür etmək olmaz. Bu siyasət iqtisadi siyasətin tərkib hissəsidir. Düzgün gömrük tarif siyasəti ölkədə yeni istehsal potensialı yaradır. Gələcəkdə qəbul olunacaq yeni gömrük tarif sisteminin məqsədi gömrük idxal rüsumlarının tətbiqi nəticəsində yığılacaq vəsaitlə dövlət büdcəsinin gəlirlər hissəsini, eyni zamanda onun differensiallaşdırılması yolu ilə ölkədə milli istehsalın inkişaf etdirilməsi üçün müəyyən proteksionist siyasətin həyata keçirilməsini təmin etməlidir.

Gömrük rüsumu idxal və ixracın iqtisadi tənzimlənmə sisteminin əsas tərkib hissəsidir. O dövlət tərəfindən xarici ticarət əməliyyatlarının stimullaşdırılması, dövlətin maraqlı olduğu ixrac yönümlü sahələrin genişləndirilməsi, daxili bazarı nəzərə almaqla idxalın, ödəniş balansının tənzimlənməsi və s. məqsədlərlə istifadə olunur.

Gömrük rüsumu özünü adətən malların gömrük sərhədindən keçirilməsi zamanı gömrük orqanları tərəfindən alınan qeyri-vergi tipli ödəniş növü kimi göstərir.

Azərbaycan Respublikasının Gömrük Tarifi malların təsviri və kodlaşdırılmasının Harmonik Sistemi üzrə qurulmuşdur. Bu da beynəlxalq təcrübəyə və standartlara tam cavab verməklə yanaşı tarif sistemində şəffaflıq yaratmışdır. Azərbaycan Respublikasının Gömrük Tarifi respublikada iqtisadi artım, müəssisələrin bərabər hüquqlu rəqabət əsasında inkişafı və xarici investisiyaların cəlb edilməsi istiqamətində əlverişli şərait yaratmaqla bərabər ixrac yönümlü istehsalın artırılmasına rəvac verməlidir.

Ümumdünya Ticarət Təşkilatına daxil olması üçün vergi və gömrük sahəsində bir sıra dəyişikliklərin edilməsi məqsədəuyğundur. Bu istiqamətdə iki əsas məsələyə diqqət yetirilməsi zəruridir. Bunlardan biri gömrük ödənişlərinin azaldılması, digəri isə əqli mülkiyyətin qorunması məsələsidir ki, bu da təşkilata üzvlük məsələsində əhəmiyyətli rol oynaya bilər. Əqli mülkiyyətin qorunması, ümumiyyətlə əqli mülkiyyət daşıyan əmtəələrin sahiblərinin hüquqlarının qorunması ilə bağlı gömrük qanunvericiliyi daha da təkmilləşdirilməlidir.

Qeyd edək ki, gömrük işi sahəsində üç səviyyəli diferensiaslaşdırılmış tarif sisteminə keçidi nəzərdə tutan gömrük tariflərinin yeni modelinin tətbiqi zəruridir və yaxın gələcəkdə üç səviyyəli diferensiaslaşdırılmış tarif sisteminin qəbul edilməsi məqsədəuyğun olardı. Bununla yanaşı, daxili istehsalın qorunub saxlanmasını da vacib amil kimi qiymətləndirməliyik. Üç səviyyəli diferensiaslaşdırılmış tarif sisteminə keçid bir sıra qeyd edilən məqamların nəzərə alınmasını tələb edir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Azərbaycan Respublikasının Gömrük Məcəlləsi (2009), Bakı: Qanun, 256 s.
2. Allahverdiyev H.B., Qafarov K.S., Əhmədov Ə.M. "İqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsi" (2002), Bakı: Nası, 447 s.
3. Heydərov K.F. "Gömrük işinin əsasları" 4 cildə. I c. "Gömrük işinin təşkili və texnologiyası" (1998), Bakı: Azərneşr, 496 s.; II c. "Gömrük orqanlarının iqtisadi fəaliyyəti" (1999), Bakı: Azərneşr, 392 s.
4. Kəlbəyev Y.A. Fiskal siyasət və milli iqtisadiyyatın tənzimlənməsi problemləri. Monoqrafiya. Bakı: Elm, 2005, 468 s.
5. Məmmədov F.Ə. və başqaları "Vergilər və vergitutma" (2010), Bakı, 512 s.
6. Məhərrəmov A.M., Aslanov H.H. "Xarici iqtisadi fəaliyyətin tənzimlənməsi" (2008), Bakı, 399 s.
7. Nuriyev C.Q., Əliyev A.Ə., Atakişiyev M.C. "Gömrük işinin təşkili və idarə edilməsi" (2009), Bakı: Şərq-Qərb, 452 s.
8. "Gömrük tarifi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu.

9. Алиев А.А. “Таможенное дело и развитие мировой экономики” (2002), Баку: Чашыоглы, 236 с. (Əliyev A.Ə. “Gömrük işi və dünya iqtisadiyyatının inkişafı” (2002), Bakı: Çəşioğlu, 236 s.)
10. Бабашкина А.М. “Государственное регулирование национальной экономики” (2007), М.: Финансы и статистика, 256 с. (Babuşkina A.M. “Milli iqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsi” (2007), M.: Maliyyə və ststistika, 256 s.)
11. Самедзаде З.А. “Этапы большого пути - экономика Азербайджана за полвека, её новые реалии и перспективы”, (2004), Баку: НУРЛАР, 936 с. (Səmədzadə Z.A. “Böyük yolun mərhələləri: yarım əsr ərzində Azərbaycan iqtisadiyyatı, onun gerçəklikləri və perspektivləri” (2004), Bakı: NURLAR, 936 s.)
12. www.az-customs.net - Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsi

Рзаев Парвиз Гафар оглы

доктор философии по экономике,
Министерство по налогам Азербайджанской Республики

Направления совершенствования системы таможенных платежей

Аннотация

Цель исследования - разработка направлений исследования фискальных особенностей таможенных тарифов, совершенствование системы таможенных пошлин, учитывая международный опыт, обоснование эффективного механизма его применения.

Методология исследования - системный подход, сравнительный анализ.

Выводы исследования - предлагаются научно обоснованные предложения по поддержанию эффективности системы таможенных платежей.

Ограничения исследования - требуется более расширенное исследование и выявление имеющихся проблем в области таможенных платежей и тарифного регулирования внешней торговли.

Практическая значимость исследования - повышение эффективности механизмов таможенных платежей во внешнеэкономических операциях.

Оригинальность и научная новизна исследования - разработка новой системы таможенных платежей, определение направлений совершенствования повышения стимулирующей роли механизма таможенных платежей и их научное обоснование.

Ключевые слова: *система таможенных платежей, дифференцированная тарифная система, таможенное платёжи, таможенные сборы, пошлины.*

Rzaev Parviz Gafar oğlu

Ministry of Taxes of Azerbaijan Republic, Doctor of Philosophy in Economics

Directions of improvement of system of customs payments

Abstract

Purpose - working out of directions of research of fiscal features of custom duties, improvement of system of the customs duties, considering the international experience, a substantiation of the effective mechanism of its application.

Design/methodology - the system approach, the comparative analysis

Findings - are offered scientifically well-founded offers on maintenance of system effectiveness of customs payments.

Research limitations/implications - more expanded research and revealing of available problems in the field of customs payments and tariff regulation of foreign trade is required.

Practical implications - increase of efficiency of mechanisms of customs payments in the foreign trade operations.

Originality/value - working out of new system of customs payments, definition of directions of perfection of increase of a stimulating role of the mechanism of customs payments and their scientific substantiation.

Keywords: *system of the customs payments, the differentiated tariff system, customs payments, custom charges, duties.*

JEL Classification Codes: G28, H21, K2, O24.

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 26.07.11.

Təkrar işləməyə göndərilmişdir: 01.08.11.

Çapa qəbul olunmuşdur: 26.08.11.